

МІГРАЦІЙНІ РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ КРАЇНИ¹

МУЛЬСКА Ольга¹, КАРПА Андрій²

¹ Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

<https://orcid.org/0000-0002-1666-3971>

oliotchka.mulska@gmail.com

² Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

<https://orcid.org/0009-0006-8479-4160>

andriy.karpa@gmail.com

У статті здійснено концептуально-структурне моделювання міграційних ризиків соціально-економічної резильєнтності території. Міграційні ризики соціально-економічної резильєнтності країни ідентифіковано як системні впливи міграційних процесів на кон'юнктуру ринку праці, ресурсну спроможність економіки відновлювати рівновагу та інвестиційно-фінансову стабільність. Виділено три підходи до трактування поняття «міграційні ризики» (деструктивні ефекти для соціально-економічної резильєнтності території; соціально-економічні, фінансові, демографічні, суспільно-ціннісні, культурні та ін. втрати території; ймовірність генерування нових соціально-економічних, медико-демографічних, політико-правових та релігійно-культурних стимуляторів позитивних міграційних аспірацій серед населення). Виокремлено п'ять груп міграційних ризиків стійкості соціально-економічній системі: міграція робітничих кадрів (трудова міграція); міграція висококваліфікованих кадрів, у т.ч. освітня та академічна міграція («відтік мізків»); рееміграція; міграційні трансферти; неконтрольовані імміграційні процеси. Виділено основні критеріальні ознаки та видові форми міграційних ризиків (масштаби, сфери та канали впливу, рівні виникнення, термін і характер дії, фактори, джерела та причини виникнення, ступінь ризику, форми прояву, ступінь обґрунтованості, сфера походження).

Ключові слова: міграція, ризик, територія, соціальна економічна система, резильєнтність, країна-донор людських ресурсів, міграційні трансферти.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-4>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Міграція як екзистенційна детермінанта суспільства має соціально-економічні, суспільно-політичні, медико-демографічні та ін. наслідки, є чинником стимулювання економічного поступу, тригером формування регіональних дисбалансів і послаблення економічної безпеки, з одного боку, забезпечення соціально-економічної резильєнтності, збільшення інвестиційної спроможності регіональних економік і балансування локальних ринків праці, з іншого боку. Одним із головних позитивних ефектів міжнародної міграції є інвестиційні надходження в економіку через фінансові трансферти мігрантів, які у певній мірі компенсують негативні ефекти «відтоку мізків» та інтенсифікації трудової, освітньої та стаціонарної міграції. Грошові перекази мігрантів збільшують національний дохід країни, що в результаті приводить до покращення якості та збільшення стандартів життя. Незважаючи на позитивні фінансово-інвестиційні наслідки міграції, у медико-демографічній і соціально-економічній сферах активізація міграційних процесів породжує численні ризики, акумуляція яких призводить до генерування системних, зокрема політичних, релігійних, психо-емоційних, економічних та ін., загроз. Оскільки міграція не є екзогенною змінною, а невід'ємною частиною соціально-економічних процесів та етапів розвитку країни, міграційні ризики щодо економічного розвитку, безпеки та стійкості не є однорідними.

Наукова дискусія щодо міграційних ризиків соціально-економічної резильєнтності виникла окремо від загальних міграційних теорій. Оскільки міграційні ризики оцінюють диференційовано як для населення чи суспільства загалом, так і для економічної системи, класичні теорії міграції не дають цілісного уявлення про ризикогенність міграційних процесів, загрози та небезпеки для соціально-економічної стійкості території. Міграційні процеси, економічний розвиток і резильєнтність країни, а, відтак, ризики та загрози, які породжують міграційні процеси, є взаємозалежні та взаємопов'язаними категоріями.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

У науковому дискурсі дефініція «ризик» володіє диференційованими трактуваннями. Зокрема – це невизначеність, втрата, ймовірність, збиток, випадковість, негативний наслідок. Науковці Львівської школи регіоналістики детермінують ризик як «міру виникнення певної

¹ Стаття підготовлена у межах виконання НДР «Міграційна безпека як детермінанта соціально-економічної резильєнтності України: просторовий вимір» (номер державної реєстрації 0124U002049).

небажаної ситуації (події) та наслідків прийняття рішень щодо переміщення населення на мікро-, мезо- та мега- рівнях» [1, с. 167]. Дослідженнями ризиків міжнародної міграції займалися Т. Васильців [2], Л. Семів [3], У. Садова, М. Біль [4], О. Іляш [5], О. Левицька [6] та ін. Деталізуючи теоретичні та концептуальні аспекти варто відзначити, що центральним елементом у формуванні підходу до вивчення міграційних ризиків є негативні наслідки масштабування обсягів міжнародної міграції, які трансформуються за певних умов у загрози та небезпеки.

Міграційні ризики на науковому фронті розглядають також і з позиції впливу міграції на країну-донора чи країну-реципієнта. Окрема когорта науковців пов'язували міграцію і економічний розвиток країни-реципієнта [7; 8] або досліджували міграційні процеси через призму деструктивних чинників-змін на ринок праці та соціально-економічну сферу. Зокрема П. Томпсон [9] розглядав міграційні ризики у контексті економічної стабільності приймаючої території, приділяючи особливу увагу залученню мігрантів до соціально-економічного середовища. Вчений зосередився також на аналізованні загроз міграції, пов'язаних із біженцями та політичними мігрантами; обґрунтовував тезу про каузальність підвищення рівня міграційного ризику, соціально-економічного розвитку та стійкості країни. Науковці-регіоналісти довели екзистенційну важливість вивчення ризиків міграційних потоків, які посилюють асиметрії регіонального розвитку, зокрема соціально-економічної кон'юнктури [10].

Концептуальні основи вивчення міграційних ризиків у контексті «відтоку» людських ресурсів заклали З. Варналії і Т.Васильців, які аргументували міграційні ризики та загрози для сфери зайнятості через втрату інтелектуально-кадрового потенціалу для країни походження [11]. Натомість Дж. Бенхабіб [12] довів, що основними міграційними ризиками є неконтрольоване зростання фінансового добробуту домогосподарств в умовах невідповідного виробничого забезпечення, зростання рівня інфляції, якщо економіка країни має високу залежність від міграційних трансфертів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтувати поняття, концептуальні підходи до вивчення змісту та впливу міграційних ризиків на соціально-економічну резильєнтність території.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Міграційні ризики соціально-економічній стійкості території – це втрати економічної системи та соціальної сфери, які країна отримує внаслідок «відтоку» людських ресурсів, та негативні наслідки, які виникають у результаті неефективного управління міграційними трансфертами в умовах зменшення опірності території до тригерів нестабільності та невизначеності. Доцільно виділити три підходи до трактування поняття «міграційні ризики»:

(1) деструктивні ефекти для соціально-економічної резильєнтності країни-донора та країни-реципієнта людських ресурсів, зокрема це структурні та квалітативні зміни ринку праці, сфери зайнятості, демографічної ситуації;

(2) соціально-економічні, фінансові, демографічні, суспільно-ціннісні, культурні та ін. втрати території;

(3) ймовірність генерування нових соціально-економічних, медико-демографічних, політико-правових та релігійно-культурних детермінант, умов і факторів, які формують позитивні міграційні аспірації серед населення, сприяють реалізації міграційних намірів.

Початкова класифікація міграційних ризиків і референтних об'єктів міграційних процесів не сприяла розвитку концептуального бачення ризикогенності та резистентності міграційних процесів. Так, у більшості наукових дослідженнях відсутня візуалізація системи міграційних ризиків і загроз, водночас і впливу на соціально-економічну резильєнтність і забезпечення розвитку економічних систем.

Теоретико-методологічною прогалиною у науковому дискурсі щодо дослідження міграційних ризиків є їхня ідентифікація за каналами поширення, а також розробка методичного інструментарію дослідження ступеня впливу ризиків інтенсифікації міграційних процесів на резильєнтність соціально-економічної системи. Наголосимо, що міграційні процеси впливають на резильєнтність соціально-економічної системи країни через два канали: людські ресурси та міграційні трансферти. Відтік людських ресурсів породжує ризики у демографічній ситуації та ринку праці, що у довгостроковому періоді має суттєвий вплив на ВВП, ВРП, національний дохід, рівень інноваційно-технологічної конкурентоспроможності території тощо. Міграційні ризики стають загрозами, якщо міграція, у т.ч. кваліфікованої робочої сили відбувається на тлі загального

старіння населення, що впливає на промисловий потенціал територій, продуктивність праці, економічну та інноваційну конкурентоспроможність національної та регіональної економік тощо.

Більшість релевантних економічних теорій розглядають міграційні ризики як реальні, відомі та вимірювані наслідки міграції, ключовим місцем аналізу яких є мігрант (*особистісний підхід*). Згідно економічних теорій поведінка індивіда є раціональна, яка зосереджена на отриманні доходу з урахуванням витрат, зокрема ризиків. Основний внесок у розвиток теорії ризиків міграції мала концепція людського капіталу. Однак, найбільший вплив на вивчення міграційних ризиків становив новий напрям загальних досліджень, згідно якого модель економічної поведінки населення включала детермінанти індивідуальної толерантності до ризиків і загроз. На відміну від цієї теорії, «нова міграційна економіка» дозволяє побудувати концептуально-аналітичну модель впливу мігранта-індивіда на домогосподарство як раціональний елемент забезпечення соціально-економічної стійкості території. Новативна економіка міграції розглядає ризики як реальні та потенційні негативні наслідки від реалізації міграційних намірів, а не соціально-економічні та інші ефекти для поступу території.

Теорії людського капіталу мали особливий вплив на вивчення міграції, розуміючи міграційні аспірації як інвестиційне рішення, сформоване на диференційованій віддачі людського капіталу в різних локаціях. Потенційна перманентна економічна віддача врівноважується поточними та прихованими міграційними наслідками, розрахованими у грошовій і нематеріальній формах. Цікавим є підхід ідентифікації міграційних ризиків з урахуванням майбутніх доходів і витрат, в основі якого лежить теза, що основним міграційним ризиком для країни донора людських ресурсів є втрата національного доходу, зміна галузевої структури економіки, а у перспективі – регрес і відсутність капіталізації людського потенціалу.

Більшість теоретичних моделей взаємозв'язку міграції і економічного розвитку побудовані на припущенні, що міграційні рефлексії (установки, наміри, рішення про міграцію) мають опосередкований вплив на економічну стійкість території, оскільки прямиий зв'язок ідентифіковано з рівнем розвитку людського потенціалу [13; 14; 15; 16]. Примітно, що регрес людського капіталу та зменшення його обсягів має негативні наслідки на сукупне виробництво та ВВП країни загалом. Водночас теорії людського капіталу розглядають сукупні або макрорезультати міграції як міжнародний перерозподіл людських ресурсів. Вони не теоретизують і не моделюють роль міграційних ризиків, однак визнають, що міграційні ризики є негативними наслідками від міграційної мобільності населення для економічного розвитку, стійкості та безпеки. Еластичність соціально-економічної резильєнтності території до зміни обсягів і структури міграції не є нейтральною, характер чутливості соціально-економічної системи до міграційних ризиків та її ступінь є або прямим і реверсним, з одного боку, значним і помірним, з іншого.

Міграція диференційовано впливає на соціально-економічну резильєнтність країни-донора людських ресурсів. Це і виникнення ринкових турбулентностей, макроекономічних шоків, інвестиційних прогалин тощо, пов'язаних із посиленням міграційних процесів, включають зміни в пропозиції робочої сили та продуктивності праці. Міграційні процеси також викликають ендогенні поведінкові або політичні реакції, оскільки країни-донори людських ресурсів не володіють потенціалом швидкої адаптації до поточних соціально-економічних збурень.

Негативні макроекономічні та міграційні шоки для пропозиції робочої сили проявляються на різних етапах міграційного процесу, у т.ч. на стадії формування позитивних міграційних аспірацій. Ці потрясіння мають позитивні економічні ефекти на пізніх етапах міграції, наприклад рееміграції. Однак, на початкових етапах масштабування міграційних процесів призводить лише до посилення ризиків і виникнення нових загроз (депопуляція території, масовий «відтік» висококваліфікованої робочої сили тощо). У середньостроковій перспективі помірна еміграція може привести до збільшення людського розвитку та накопичення соціального капіталу, тим самим підвищуючи продуктивність праці та стимулюючи економічне зростання території.

Значний вплив міграції на соціально-економічну резильєнтність відбувається через грошові перекази мігрантів. Як пропозиція робочої сили в кінцевому підсумку, так і фінансові трансферти впливають на бідність і економічне зростання безпосередньо через ефекти збільшення доходів, активізації інвестиційної діяльності, накопичення заощаджень та ін., а також опосередковано через зміни продуктивності праці та ефективності використання міграційного капіталу. Вплив грошових переказів на соціально-економічну резильєнтність і розвиток також залежить від структурних характеристик і поведінкових реакцій у зв'язку з реструктуризованими стимулами розвитку місцевої економіки. Наприклад, умови кредитного ринку визначають не тільки вартість грошових трансакцій і відповідного каналу передачі міграційного капіталу, але і спосіб інвестування

міграційних трансфертів у реальний сектор економіки. Потенціал зростання обсягів грошових переказів і розвитку ринку міграційного капіталу залишається лімітованим через недосконалість національної, регіональної чи локальної фінансової системи (наприклад, відсутність ринку кредитних ресурсів у сільській місцевості). Відсутність фінансових механізмів регулювання міграційного капіталу є дестимуляторами спрямування міграційних трансфертів у розвиток місцевої економіки, забезпечення її фінансово-інвестиційної стійкості.

Більш ранні дослідження довели, що вплив грошових переказів на країну донора людських ресурсів є диференційований, залежить від типу, форми та тривалості міграційних процесів (сезонна vs довгострокова, трудова vs освітня, міграція кваліфікованих фахівців vs міграція робітничих кадрів) та ймовірності реалізації рееміграційних процесів [10; 12]. Наприклад, одна одиниця грошової валюти, отриманої від висококваліфікованого мігранта в країнах з високим рівнем доходів, формує більш позитивні рефлексії щодо здійснення інвестиційної діяльності членами домогосподарства самого мігранта у країні донора людських ресурсів, ніж у випадку, коли самий мігрант здійснював низькокваліфіковану роботу в країні походження [9].

Примітно, що існує значний ступінь неоднорідності міграційних ризиків для соціально-економічної резильєнтності території, зокрема спостерігається контраверсійний вплив міграції і грошових переказів на економічне зростання, бідність, нерівність, стабільність економічної системи тощо. Крім того, дослідження засвідчують зміну міграційних ризиків у темпоральному зрізі, зокрема посилення негативних впливів, трансформацію у небезпеки та критичні загрози від середньострокової до довгострокової перспективи [14; 16].

Неоднорідність міграційних ризиків у коротко- та довгостроковому періодах частково пояснюється структурним впливом міграції на соціально-економічну резильєнтність країни. Особливого науково-теоретичного та методично-прикладного змісту набуває підхід щодо ідентифікації міграційних ризиків соціально-економічній резильєнтності території через виокремлення трьох векторів впливу міграційних процесів на економічну систему – 1) ринок праці, 2) продуктивність економіки, 3) фінансово-кредитна система. Ризики та загрози інтенсифікації міграційних процесів стійкості соціально-економічної системи детерміновані також етапами міграційного циклу, кожен з яких пов'язаний диференційованою конфігурацією викликів і шоків для економічного зростання (рис. 1).

Міграційні етапи	Ринок праці	Продуктивність економіки	Фінансова стабільність	Економічна система		Соціальна сфера	
				Стійкість	Зростання	Бідність/нерівність	Добробут
Міграційні аспірації	високі	помірні (для робітничих кадрів) високі (для висококваліфікованих кадрів)	=0	помірні	незначні	незначні	незначні
Адаптація	високі	контраверсійні (невизначені)	помірні	помірні	високі	незначний	низький
Консолідація	помірні	високі	високі	високі	дуже високі	низький	низький
Нарощення соціального капіталу	незначні	високі (для інвестиційної діяльності та розвитку людського капіталу)	високі	високі	критичні	низький	помірні
Рееміграція/циркуляція	високі	контраверсійні (невизначені)	=0	контраверсійні (невизначені)	помірні	помірні	високі

Рис. 1. Циклічна модель міграційних ризиків: вплив на соціально-економічну резильєнтність території

Примітка: «=0» – нейтральний вплив

Джерело: авторська розробка

Примітно, що згідно з таким підходом соціально-економічна резильєнтність у призмі міграційних ризиків ототожнюється із сталістю зростання економічної системи, здатністю соціальної сфери мінімізувати поширення бідності та запобігати соціальній нерівності, забезпечувати фінансово-матеріальний добробут на трьох рівнях – макро-, мезо- (територія/регіон), мікро- (домогосподарство, у т.ч. індивід). Відтак, міграційні ризики соціально-економічній резильєнтності країни – це системні впливи міграційних процесів, як інтенсифікації

міграції людських ресурсів, так і недостатнього обсягу і/або нерегульовані міграційні трансферти, на (1) кон'юнктуру ринку праці, (2) ресурсну спроможність економіки відновлювати рівновагу та (3) інвестиційно-фінансову стабільність.

На етапі формування і розвитку позитивних міграційних аспірацій, здійснення підготовки до їх реалізації міграційні ризики насамперед пов'язані зі скороченням пропозиції робочої сили та зменшенням обсягів виробництва, а еміграція висококваліфікованих кадрів породжує ризик суттєвого зменшення продуктивності економіки. Інтенсифікація міграційних процесів спричиняє зміни в структурі промисловості у залежності від галузевої зайнятості емігрантів. Примітно, що ризики зростання соціальної нерівності та зменшення фінансового добробуту від зростання обсягів зовнішньої міграції на цьому етапі є незначні.

Етап адаптації характеризується тим, що еміграційні процеси масштабуються на тлі зменшення обсягів виробництва. Однак, з іншого боку, зовнішня міграція сприяє нарощенню соціального капіталу, формуванню нових інформаційних потоків, що водночас знижує вартість трансакційних витрат, пов'язаних з підготовкою до реалізації міграційних рефлексій. Таке зменшення вартості міграційного процесу є тригером формування позитивних міграційних аспірацій у інших членів домогосподарства, для яких реалізація міграційних намірів є тактикою забезпечення високих стандартів життя, покращення матеріально-фінансового добробуту, розвитку людського потенціалу тощо. Крім того, можливості міграції також спонукають потенційних мігрантів почати підготовку до еміграції, тим самим забезпечити фінансовий базис для людського розвитку (фінансування процесу навчання, набуття нових навичок і вмінь, підвищення кваліфікації/перекваліфікація). На цьому етапі економіка країни/території починає адаптуватися до масштабних обсягів міграції, що виражається у підвищенні рівня зайнятості місцевого населення через використання некваліфікованої праці. Однак, ці зміни є чинниками реверсного впливу на економічне зростання у довгостроковій перспективі, оскільки призводять до економічної реструктуризації, наприклад, механізації сільського господарства, зменшення інвестицій у реальний сектор економіки, послаблення інноваційно-інвестиційної безпеки тощо.

На етапі консолідації спостерігається стабілізація пропозиції робочої сили, а, відтак, помірні міграції ризики дисбалансу на ринку праці. За результатами численних наукових досліджень [16; 17; 18] країни-донори людських ресурсів володіють значним потенціалом для соціально-економічного відновлення і підйому економічної активності у зв'язку зі зростаючим припливом грошових переказів мігрантів, економічною реструктуризацією або накопиченням людського капіталу. Обсяги міграційних трансфертів та ефективність їх використання залежить від кон'юнктури фінансового ринку та особливостей економічної поведінки мігрантів. Грошові перекази мігрантів у першу чергу збільшують обсяги споживання, особливо продуктів харчування; використовуються для покращення житлових умов, а також оплати освітніх послуг. На етапі консолідації спостерігається прямий сприятливий вплив на економічне зростання, збільшення продуктивності окремих галузей економіки (переробна промисловість, будівництво, внутрішня торгівля), зменшення бідності та соціальної нерівності. З іншого боку, пролонговане зростання попиту на споживчі товари при незмінних обсягах виробництва призводять до підвищення обмінного курсу, зростання цін на внутрішньому ринку та ін.

Етап нарощення соціального капіталу – це сукупність періодів систематичного збільшення обсягів міграційних процесів, створення мереж між транснаціональними спільнотами, воз'єднання сімей, що у підсумку є тригером появи емігрантів у другому поколінні. Поглиблення міграційної кризи на цьому етапі, з одного боку, призводить до послаблення економічної, особливо соціально-демографічної, безпеки та стійкості країни через значне вимивання висококваліфікованих кадрів, а, з іншого боку, нарощення міграційного капіталу та створення умов для збільшення інвестиційної привабливості території. Так, створення асоціацій у країнах-реципієнтах людських ресурсів сприяє формуванню комунікаційних каналів і мереж з країнами-донорами, активізації ринкової діяльності, зокрема розвитку зовнішньоекономічних та інвестиційних відносин. Розвиток людського капіталу, ринку міграційного капіталу, стимулювання внутрішнього споживчого ринку, паритет на ринку праці через збільшення обсягів імміграційних потоків забезпечують у частковій мірі економічне зростання, збільшуючи продуктивність економіки. Економічний поступ супроводжується скороченням абсолютної бідності, змінами в розподілі доходів і багатства, а також збільшенням відносної бідності та нерівності, що корелює з розподілом грошових переказів мігрантів як у просторовому вимірі, так і на індивідуальному. Економічне зростання від накопичення і ефективності використання міграційного капіталу має контрверсійний вплив на бідність, темпи поширення соціальної нерівності та баланс на ринку праці.

На етапі рееміграції/циркуляції міграційні ризики є чітко виражені для економічної системи та соціальної сфери. На ринку праці спостерігається дефіцит некваліфікованої робочої сили на галузевих ринках праці. Водночас рееміграція мігрантів пенсійного віку відбувається синхронно з імміграцією робочої сили з низьким рівнем кваліфікації, що призводить до посилення тиску на місцеві бюджети та соціальну сферу загалом. У міру збільшення пропозиції робочої сили спостерігається зменшення продуктивності місцевої економіки та фінансова дестабілізація. Оскільки рееміграція є характерною рисою розвитку територій міського типу, що призводить до збільшення чисельності міського населення та посилення тиску на місцеві ринки праці. Натомість, імміграційні процеси спостерігаються на тих територіях, де відчувається дефіцит робочої сили, наприклад, у сільській місцевості. Відповідно такі міграційні ризики є неоднозначними для збереження соціально-економічної резильєнтності, залежать від ступеня взаємодоповнюваності/замінності місцевого ринку праці чи демографічної ситуації новими іммігрантами та спроможності територій забезпечувати економічні інтереси мігрантів. Відтак, зв'язок міграційних ризиків і соціально-економічної резильєнтності має темпоральний і просторовий характер.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Доведено, що міграційні ризики соціально-економічної резильєнтності країни – це системні впливи міграційних процесів, як інтенсифікації міграції людських ресурсів, так і недостатнього обсягу і/або нерегульовані міграційні трансферти, на (1) кон'юнктуру ринку праці, (2) ресурсну спроможність економіки відновлювати рівновагу та (3) інвестиційно-фінансову стабільність. Виокремлено п'ять груп міграційних ризиків стійкості соціально-економічної системі: (1) міграція робітничих кадрів (трудова міграція); (2) міграція висококваліфікованих кадрів, у т.ч. освітня та академічна міграція («відтік мізків»); (3) рееміграція; (4) міграційні трансферти; (5) неконтрольовані імміграційні процеси.

Встановлено, що основними критеріальними ознаками та видовими формами міграційних ризиків є: масштаби впливу (індивідуальні, групові, локальні, регіональні, національні, глобальні), рівні виникнення (мікро-, макро-, мезо-, мега-), термін дії (поточні, перспективні, короткотермінові, середньострокові), характер дії (динамічні, статичні), фактори виникнення (соціально-економічні, суспільно-політичні, культурно-ціннісні, демографічні, релігійні), ступінь ризику (низький, помірний, середній, високий, критичний), форми прояву (дискретні, інтегровані), джерела виникнення (економічно-фінансові, ринково-виробничі, правові, інноваційно-інвестиційні, суспільно-політичні, кредитно-відсоткові, ідеологічні), причини виникнення (суб'єктивні, об'єктивні, змішані), ступінь обґрунтованості (раціональні, ірраціональні, авантюрні), сфера походження (організаційно-економічні, соціально-правові, демографічні, адміністративні, макроекономічні, законодавчо-нормативні, релігійні), сфера впливу (економічна система, соціальний простір, ринок праці, ринок капіталу, фінансовий добробут), канали впливу (ризик міграційних трансфертів, ризик відтоку людських ресурсів, ризик соціальних трансфертів).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / НАН України, Інститут регіональних досліджень; наук. ред. У.Я. Садова. Львів, 2011. 380 с.
2. Васильців Т. Г. Наукова дискусія з проблем міграційної активності молоді Карпатського регіону України. *Регіональна економіка*. 2019. №4 (94). С. 166-168. URL: http://re.gov.ua/doi/re2019.04.166_u.
3. Семів Л., Лалакулич М. Функціонування працересурсної та міграційної систем України в світлі сучасних ризиків розвитку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. Т. 1. № 22. С. 371-377. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i22.110160>
4. Садова У.Я., Біль М.М. Соціальні ініціативи як інструмент подолання міграційних ризиків в Україні. *Регіональна економіка*. 2012. № 3. С. 206-211. URL: https://re.gov.ua/re201203/re201203_za.pdf
5. Ляш О.І. Інституціональні ризики соціальної безпеки. *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 1. С. 125-34. URL: <https://dse.org.ua/arhcrive/15/13.pdf>
6. Левицька О.О. Міграційний чинник асиметрії розвитку прикордонних регіонів України та Польщі. *Регіональна економіка*. 2016. № 4 (82). С. 56-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_4_9

7. Salahuddin M., Gow J. The relationship between economic growth and remittances in the presence of cross-sectional dependence. *Journal Development Areas*. 2015. Vol. 49. Pp. 207-221.
8. Rosholm M., Rune V. Reducing income transfers to refugee immigrants: Does start-help help you start? *Labour Economics*. 2010. Vol. 17 (1). Pp. 258-275.
9. Thompson P., Fox-Kean M. Patent Citations and the Geography of Knowledge Spillovers: A Reassessment. *American Economic Review*. 2005. Vol. 95 (1). Pp. 450-460.
10. Міграційна активність населення Карпатського регіону України: нова емпірика та пріоритети політики регулювання / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. Т. Г. Васильців. Львів, 2021. 293 с.
11. Варналій З.С., Васильців Т.Г., Левицька О.О. Міграційна безпека держави як основа збереження і розвитку інтелектуального капіталу економіки України. *Економіка України*. 2022. № 9. С. 3-20. <https://doi.org/10.15407/econo-myukr.2022.09.003>.
12. *Міграційна мобільність молоді: можливості та виклики розвитку людського потенціалу Карпатського регіону України* / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М. М. Біль. Львів, 2022. 252 с.
13. Mulska O.P., Vasylytsiv T.G., Kuniytska-Iliash M.V., Baranyak I.Ye. Innovative Empirics of Migration-economic Security Causal Nexus. *Science and Innovation*. 2023. Vol. 19(3). Pp. 48-64. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine19.03.048>
14. Мульська О.П. Міграційні ризики та загрози стабільного розвитку національної економіки як стратегічні об'єкти політики регулювання. *Економічний аналіз*. 2021. Т. 31. № 2. С. 34-43. <http://dx.doi.org/10.35774/econa2021.02.034>
15. Kaiser U., Kongsted H., Ronde T. Does the Mobility of R & D Labor Increase Innovation? *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2015. Vol. 110 (336). Pp. 91-105.
16. Мульська О. П. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління: монографія. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», Львів, 2022. 470 с.
17. Libanova E. Labour migration from Ukraine: key features, drivers and impact. *Economics and Sociology*. 2019. Vol. 12(1). Pp. 313-328. DOI:10.14254/2071-789X.2019/12-1/19.
18. Vollmer B., Malynovska O. Ukrainian Migration Research Before and Since 1991. *Ukrainian Migration to the European Union*. 2016. Cham: Springer (pp. 22-32). https://doi.org/10.1007/978-3-319-41776-9_2

REFERENCES:

1. Sadova, U. (Ed.) (2011). *Regional Migration Policy and Mechanisms of its Implementation* / National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Regional Studies; Sciences. Lviv.
2. Vasylytsiv, T. (2019). Scientific discussion on the problems of migration activity of youth in the Carpathian region of Ukraine. *Regional Economy*, 4 (94), 166-168. URL: http://re.gov.ua/doi/re2019.04.166_u.
3. Semiv, L., Lalakulych, M. (2017). Functioning of Labor Resources and Migration Systems of Ukraine in the Light of Modern Development Risks. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 22 (1), 371-377. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i22.110160>
4. Sadova, U., Bil, M. (2012). Social Initiatives as a Tool for Overcoming Migration Risks in Ukraine. *Regional Economy*, 3, 206-211. URL: https://re.gov.ua/re201203/re201203_zapdf
5. Iliash, O. (2011). Institutional risks of social security. *Demography and social economics*, 1, 125-34. URL: <https://dse.org.ua/arhive/15/13.pdf>
6. Levytska, O. (2016). Migration factor of asymmetry in the development of border regions of Ukraine and Poland. *Regional Economy*, 4 (82), 56-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_4_9
7. Salahuddin, M., Gow J. (2015). The relationship between economic growth and remittances in the presence of cross-sectional dependence. *Journal Development Areas*. 49, 207-221.
8. Rosholm M., Rune V. (2010). Reducing income transfers to refugee immigrants: Does start-help help you start? *Labour Economics*. 17 (1), 258-275.
9. Thompson, P., Fox-Kean, M. (2005). Patent Citations and the Geography of Knowledge Spillovers: A Reassessment. *American Economic Review*. 95 (1), 450-460.
10. Vasylytsiv, T. (2021). *Migration Activity of the Population of the Carpathian Region of Ukraine: New Empirics and Priorities of Regulatory Policy* / Dolishniy Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine; Lviv.
11. Varnalii, Z., Vasylytsiv, T., Levytska, O. (2022). Migration security of the state as a basis for preservation and development of intellectual capital of the economy of Ukraine. *Economy of Ukraine*, 9, 3-20. <https://doi.org/10.15407/econo-myukr.2022.09.003>.
12. Bil, M. (2022). *Migration Mobility of Youth: Opportunities and Challenges for the Development of Human Potential in the Carpathian Region of Ukraine* / NAS of Ukraine. Dolishniy Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine; Lviv.
13. Mulska, O., Vasylytsiv T., Kuniytska-Iliash M., Baranyak I. (2023). Innovative Empirics of Migration-economic Security Causal Nexus. *Science and Innovation*, 19(3), 48-64. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine19.03.048>

14. Mulka, O. (2021). Migration Risks and Threats to the Stable Development of the National Economy as Strategic Objects of Regulatory Policy. *Economic analysis*, 2 (31), 34-43. <http://dx.doi.org/10.35774/econa2021.02.034>
15. Kaiser, U., Kongsted H., Ronde T. (2015). Does the Mobility of R & D Labor Increase Innovation? *Journal of Economic Behavior & Organization*. 110 (336), 91-105.
16. Mulka, O. (2022). Migration Processes & Economic Growth: Theory of Causality and Practice of Effective Management. Dolishnyi Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv.
17. Libanova, E. (2019). Labour migration from Ukraine: key features, drivers and impact. *Economics and Sociology*, 12(1), 313-328. DOI:10.14254/2071-789X.2019/12-1/19.
18. Vollmer, B., Malynovska, O. (2016). Ukrainian Migration Research Before and Since 1991. Ukrainian Migration to the European Union. Cham: Springer (pp. 22-32). https://doi.org/10.1007/978-3-319-41776-9_2

MIGRATION RISKS AND THREATS TO THE SOCIO-ECONOMIC RESILIENCE

MULSKA Olha, KARPA Andrii.

M.I. Dolishnyi Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine

The article carries out a conceptual study of migration risks of socio-economic resilience of the territory. It is determined that socio-economic resilience in the prism of migration risks is identified as the sustainability of growth of the economic system, the ability of the social sphere to minimize the spread of poverty and prevent social inequality, to ensure financial and material well-being at three levels – macro-, meso- (territory/region), micro- (household, including individual). Three approaches to the interpretation of the concept of «migration risks» have been allocated: destructive effects on the socio-economic resilience of the donor country and the recipient country of human resources; socio-economic, financial, demographic, socio-value, cultural, etc. losses of the country; the probability of generating new unfavorable socio-economic, medical-demographic, political-legal, religious-cultural determinants, conditions and factors influencing the migration intentions of the population.

It is proved that the migration risks of the socio-economic resilience of the country are the systemic impacts of migration processes, both the intensification of migration of human resources and the insufficient volume and/or unregulated migration transfers, on (1) labor market conditions, (2) the resource capacity of the economy to restore equilibrium and (3) investment and financial stability. The main criteria features and specific forms of migration risks are determined: the scale of impact (individual, group, local, regional, national, global), the levels of occurrence (micro-risks, macro-risks, mesorisks, mega-risks), the duration (current, prospective, short-term, medium-term), the nature of the action (dynamic, static), the factors of occurrence (socio-economic, socio-political, cultural and value, demographic, religious), the degree of risk (low, moderate, medium, high, very high), forms of manifestation (discrete, integrated), sources of occurrence (economic and financial, market and production, legal, innovation and investment, socio-political, credit and interest, ideological), causes of occurrence (subjective, objective, mixed), degree of validity (rational, irrational, adventurous), sphere of origin (organizational and economic, socio-legal, demographic, administrative, macroeconomic, legislative, regulatory, religious), sphere of influence (economic system, social space, labor market, capital market, financial well-being), channels of influence (risk of migration transfers).

Keywords: migration, risk, territory, socio-economic system, resilience, donor country of human resources, remittances.